

PAVIENIŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ IR NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ DAUGETO TEISINIO VERTINIMO IR KVALIFIKAVIMO PROBLEMINIAI KLAUSIMAI TEISĖSAUGOS VEIKLOJE

Laurynas PAKŠTAITIS

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademija

Telefonas (837) 303663

El. paštas: pakstaitis@mrui.eu

Advokatas

Telefonas (8 682) 83288

L. Stuokos-Gucevičiaus 13/10, LT-01122 Vilnius

ORCID ID: 0000-0001-7041-8881

DOI: 10.13165/PSPO-21-28-13

***Anotacija.** Tiriant nusikalstamas veikas ypatingą reikšmę turi kvalifikavimo procesas. Teisingas kvalifikavimas sudaro prielaidas įgyvendinti baudžiamojo kodekso ir baudžiamojo proceso kodekso keliamus tikslus, uždavinius, įstatymų numatytas procesines teises. Adekvatus kvalifikavimas padeda teisingai nustatyti kaltinimo apimtį, įrodinėjimo ribas, įtariamojo ir kaltinamojo teises žinoti, kuo jis įtariamasis ir kaltinamas, suteikia aiškumą, nuo ko gintis, sudaro prielaidas taikyti baudžiamojo įstatymo numatytas lengvatas, padeda užtikrinti nukentėjusiojo ir kitų proceso dalyvių teises, sąlygoja trumpesnę, sklandų, ekonomišką procesą. Kvalifikavimo procesas nėra aprašytas įstatymuose, jis paliktas teisėsaugos ir teismų praktikai, teismas kiekvienoje byloje, priimdamas nuosprendį privalo pasisakyti dėl kvalifikavimo teisingumo. Kaip rodo praktika, kyla nemažai keblių kvalifikavimo situacijų. Šios situacijos visų pirma susiję su veikos turinio ir tapatumo nustatymu: ar kvalifikuojama pavienė nusikalstama veika, ar nusikalstamų veikų daugetas. Pavienės nusikalstamos veikos formos turi esminės įtakos kvalifikavimui, kadangi nuo jų priklauso nusikalstamos veikos baigtumo laikas. Kai kuriais atvejais, nuo veikos padarymo aplinkybių priklauso, ar veika turi būti laikoma paviene nusikalstama veika, ar nusikalstamų veikų daugetu. Teorijoje stebima tendencija supaprastinti pavienės nusikalstamos veikos sampratą, rūšis, jos formomis laikant tik tęstinę, trunkančiąją ir sudėtinę veiką. Daugeto požiūriu tiek teorijoje, tiek praktikoje išsiskiria dvi nusikalstamų veikų daugeto formos – idealioji ir realioji sutaptis. Vertindamas nuomones ir mokslinę diskusiją šioje srityje, autorius teikia siūlymus, dėl aktualių pavienės veikos ir daugeto klausimų.*

***Pagrindinės sąvokos:** kvalifikavimas, nusikalstamų veikų kvalifikavimas, inkriminavimas, pavienė veika, daugetas.*

Įvadas

Teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas sudaro pagrindą teisingam nusikalstamos veikos teisiniam įvertinimui. Teisingas kvalifikavimas yra ir procesinių teisių užtikrinimo pagrindas, nes baudžiamojo proceso metu padeda teisingai nustatyti kaltinimo apimtį, įrodinėjimo ribas, įtariamojo ir kaltinamojo teisę žinoti, kuo jis įtariamasis ir kaltinamas, suteikia aiškumą, nuo ko gintis, padeda užtikrinti kitų proceso dalyvių teises, sąlygoja trumpesnę ir sklandų, ekonomišką procesą. Teisingas kvalifikavimas – raktas į teisingą bylos išsprendimą.

Nusikalstamų veikų kvalifikavimas - kompleksinis procesas. Nors tai kasdienė teisėsaugos praktika, pasitaiko situacijų, kurių teisinis kvalifikavimas sudėtingas. Baudžiamasis įstatymas abstraktus, nepateikia atsakymų į visus aktualius klausimus. Baudžiamosios teisės bei nusikalstamų veikų kvalifikavimo teorija nevienareikšmė ir turi neišbaigtumo. Baudžiamasis įstatymas keičiasi, sukuria iki tol nebuvusių situacijų, nepageidautinos normų konkurencijos ar net kolizijų. Kaip pastebėta teoretikų, nusikalstamų veikų kvalifikavimo taisyklės Lietuvos teisės šaltiniuose retai kada formuluojamos ir net nebandomos pateikti kaip

baigta susisteminta visuma (Bieliūnas, 2017, p. 8). Kvalifikavimo teorijos šaltiniai gana seni,¹ o teismų praktikos aiškinimai kartais susiaurina teoriją.

Kaip rodo praktika, nėra baigtinių atsakymų visiems kvalifikavimo atvejams ir kartais prireikia kelių instancijų teismų norint rasti tinkamiausią įstatymo normą. Todėl sprendžiant kvalifikavimo klausimus labai svarbi Aukščiausiojo Teismo (kasacinio teismo) praktika. Kartu labai svarbios teorinės išvalgos ir argumentai, analizuojant šią praktiką ir siūlant pokyčių įstatymų leidybai. Svarbios teorinės nuostatos bei taisyklės, padedančios teisėsaugos pareigūnams išspręsti kvalifikavimo klausimus. Šios taisyklės aktualios ir metodiniu požiūriu, studijuojant materialiąją teisę. Ypatingai svarbūs esminiai klausimai susiję su kvalifikavimu: ar inkriminuotina pavienė veika, ar kelios veikos; koks santykis tarp jų. Svarbios pavienės veikos atmainos ir jų kvalifikavimas; pavienės veikos atskyrimas nuo nusikalstamų veikų daugeto ir jo atmainų, normų konkurencijos įveikimo klausimai.

Tyrimo naujumas. Apie kvalifikavimą įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams rašė E. Bieliūnas. Apie daugetą nemažai rašė A. Nevera, T. Girdenis. Mokomojoje literatūroje pateikiamos gerokai pasenę nuostatos. Vis dar trūksta vieningos kvalifikavimo teorijos, aiškų kvalifikavimo taisyklių. Todėl straipsniu siekiama pildyti kvalifikavimo teorijos spragas, padaryti įžangą į sistemingos kvalifikavimo teorijos kūrimą.

Tyrimo objektas – kvalifikavimas, kaip veikų įvertinimo procesas, pavienės nusikalstamos veikos rūšys, nusikalstamų veikų daugeto rūšys, ir jų įtaka nusikalstamų veikų kvalifikavimui.

Tyrimo tikslai. Siekiant tobulinti kvalifikavimo teorijos nuostatas, sisteminti šiuo klausimu parašytus darbus, keliamas tikslas aprašyti kai kurias specifines nusikalstamų veikų kvalifikavimo situacijas ir joms taikytinas taisykles, pateikti samprotavimų, kas yra pavienė veika ir jos rūšys, kokia jos įtaka kvalifikavimui; taip pat pateikti teorines pozicijas, kas yra nusikalstamų veikų daugetas ir kuo jis svarbus kvalifikavimo požiūriu, atibojant pavienę nusikalstamą veiką ir daugetą. Taip pat siekiama aprašyti problemines kvalifikavimo situacijas kai susiduriama su pavienės veikos ir daugeto atibojimu, inkriminavimu, komplikotų situacijų kvalifikavimu. Straipsnyje nenagrinėjami kiti probleminiai kvalifikavimo klausimai, tokie kaip konkurencijos rūšys ir jos įveikimas, bendrininkų padarytų veikų kvalifikavimo klausimai, kvalifikavimas pasikeitus įstatymui, kvalifikavimo teisme keitimas, žmogaus teisių doktrinos ir sąžiningo proceso problemos, susiję su kvalifikavimu, taip pat bausmių skyrimo klausimai, kuriems turi įtakos nusikalstamų veikų daugeto rūšys.

Tyrimo metodai. Tyrimo metu panaudoti šie tyrimo metodai: indukcija, dedukcija, sisteminės analizės, dokumentų turinio analizės metodai.

Kvalifikavimo samprata, reikšmė ir kai kurios probleminės situacijos baudžiamojo teisingumo sistemoje

Baudžiamojoje teisėsaugoje svarbus teisėtumas, efektyvus ir kokybiškas įstatymo taikymas. „Kvalifikavimo“ sąvoką tiesiogiai įtvirtina baudžiamojo proceso įstatymas, nors jos neapibrėžia. Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) 115 str. 1 d., 256 str. 2 d., 299 str. 2 d., 305 str. 1 d. 3 p., 4 d., 369 str. 2 d., nurodo kvalifikavimą, o šio kodekso 255 str. 2 d., 256 str. 2 d., 362¹ str. 4 d., 451 str. 5 p. – perkvalifikavimą.² Proceso įstatymai nurodo kvalifikavimą kaip

¹ Paminėtini: Klimka, A. Nusikaltimų kvalifikavimas. Vilnius: Vilniaus universitetas 1970; Apanavičius, M.; Pavilonis, V. Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atibojimas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1983.

² Proceso įstatymai nurodo kvalifikavimą, šios sąvokos tiesiogiai neįvardijant, pvz. BPK 187 str. 1 d. „Pranešime apie įtarimą, prokuroro nutarime ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje pripažinti įtariamuoju turi būti nurodyta nusikalstama veika (padarymo vieta, laikas, kitos aplinkybės) ir baudžiamasis įstatymas, numatantis tą nusikalstamą veiką, taip pat išvardytos įtariamojo teisės“; taip pat ir BPK 219 str. 5 p.

procesą ir kaip rezultatą. Baudžiamojo proceso kokybė ir įrodinėjimo kokybė didele dalimi priklauso nuo kvalifikavimo. Kvalifikavimo proceso praktinius reikalavimus įtvirtina Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo (Generalinio prokuroro įsakymas, 2014).

Baudžiamasis kodeksas nenumato kvalifikavimo sąvokos ar tvarkos, tačiau būtent baudžiamoji materialinė teisė yra ta sritis, kuriai kvalifikavimas svarbiausias, nes reikia tinkamai pritaikyti materialiąsias normas. Kvalifikavimas – konkrečios normos parinkimas asmens padarytai veikai arba tapatumo tarp padarytos veikos ir nusikaltimo sudėties, aprašytos BK specialiosios dalies normoje, nustatymas bei įtvirtinimas teisės normos taikymo akte (Pavilonis et al., 2000, p. 19-20). Kvalifikavimą sąlyginiai galima skaidyti į tris dalis – baudžiamosios (draudžiančiosios) normos požymių nustatymą, konkretaus atvejo požymių nustatymą, ir atvejo bei normos sulyginimą (Piesliakas, 2006, p. 194-196).

Kvalifikavimo reikšmė – adekvatus teisinis įvertinimas: tai ir teisinga baismė, teisingumas, teisingas nukentėjusiojo teisių įgyvendinimas; tai ir teisingo teisinio santykio tarp nusikaltusio asmens ir visuomenės nustatymas, galimybių taikyti įstatymo numatytas lengvatas kaltininkui užtikrinimas.³ Geras kvalifikavimas turi ir politinę reikšmę, nes sukuria teisėtumą, nustato pažeistų teisių šalies, pažeidėjo ir kaltintojo pozicijas teisingą santykį, atkuria teisėtumo atmosferą, suteikia subjektyvaus pasitenkinimo teisėsauga išpūdį ir teisėtumo atmosferą.

Kvalifikavimui artima ir kita – inkriminavimo sąvoka,⁴ turinti savitą atspalvį ir taip pat plačiai naudojama socialiniame diskurse aptariant nusikalstamų veikų įvertinimą. Kadangi kvalifikavimo sąvoka numatyta įstatymuose, plačiai vartojama praktikoje, ši sąvoka laikytina pagrindine baudžiamosios teisenos sąvoka.

Kvalifikavimas yra santykinai autonomiškas teisės reiškiny, kompleksinis tarpšakinis teisės institutas, aktualus baudžiamojo proceso, baudžiamajai, konstitucinei teisei (Bieliūnas, 2008b, p. 11). Kvalifikavimo klausimas nuolatos aktualus, nes įstatymas keičiasi, atsiranda naujų iki tol nepažintų situacijų, „pasitaiko sudėtingesnių bylų, kai reikia ieškoti originalių kvalifikavimo sprendimų“ (Bieliūnas, 2004, p. 31-32), o „kvalifikavimo reiškiny apima ir diskrecinio pobūdžio sprendimus, kai teisę taikančiam subjektui įstatymas leidžia ir netgi primeta pareigą pačiam vertinti faktus, vadovaujantis tokiomis normomis, kurios neturi griežtų formaliųjų ribų“ (Bieliūnas, 2008a, p. 21). Be to, teorinės pastangos svarbios „kvalifikavimo praktikai, teikdamos naujų tikslesnių tokios veiklos rekomendacijų.“ (Bieliūnas, 2008b, p. 11).

Dėl abstraktaus įstatymo, jo teisinės technikos kvalifikavimas ne visada aiškus. Kvalifikavimas gali būti neaiškus, kai vertinamos kelios veikos ir neaiškūs šių veikų, santykiai. Taigi, kvalifikavimas neatsiejamas nuo baudžiamojo įstatymo konstrukcijos ir konkrečių sudėties požymių, įtvirtintų specialios dalies straipsnyje.

Pirmas esminis kvalifikavimo žingsnis teisiniu požiūriu – pavojingos veikos, aprašytos BK specialiosios dalies straipsnyje esmės nustatymas, jos tapatumo atskleidimas. Po to seka

³ Tik kvalifikavus pagal kai kurias normas galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Kvalifikavimas pagal sunkesnę normą atima galimybę kaltininkui tikėtis lengvatų, atitinkamai nebelineka galimybės tikėtis lengvo ir greito proceso.

⁴ Inkriminuoti (lot. *incriminare*) – priskirti kam nusikaltimą, laikyti nusikaltusiu. „Interleksis“, kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas. UAB „Fotonija“, „Alma litera“. Vilnius, 2003. Taip pat ir: inkriminavimas (lot. *in* – į + *crimino* – kaltinu), asmens apkaltinimas nusikalstamos veikos padarymu ar konkrečios nusikalstamos veikos, aprašytos baudžiamojo kodekso tam tikrame straipsnyje, jam priskyrimas. Inkriminavimo terminas teisės aktuose nevertotinas. Visuotinė lietuvių enciklopedija, sk. aut. A. Nevera, <https://www.vle.lt/straipsnis/inkriminavimas/>. Taip pat ir: inkriminuoti, ~uoja, ~avo primesti kaltę, įtarti nusikaltus, apkaltinti. ~avimas: teis. skirti prie kurios rūšies, kategorijos, vertinti: *K. nusikaltimą. Kaip k. tokį elgesį* Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys. – 7-as patais. ir papild. leid. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, XXVI, 969 p., ISBN 978-609-411-079-5; elektroninis variantas, 2015 (atnaujinta versija, 2017), ISBN 978-609-411-151-8. – lkiis.lki.lt. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/kvalifikuoti,%20~avimas?paieska=kvalifikuoti&i=f2223957-9231-4a0e-8d9d-beb1064e3828>

straipsnyje aprašyto padarinio (padarinių) nustatymas ir pavojingos veikos padarymo laiko nustatymas. Tik atskleidus šiuos požymius paprastai sprendžiama apie subjektyvius požymius ir jų įtaką kvalifikavimui, jei šie požymiai įsakmiai nenurodyti normoje. Gyvenimiško atvejo aplinkybių nustatymas svarbus, be ne pats svarbiausias dalykas, nes kai kurios iš šių aplinkybių gali būti nesvarbios; tik dalis bylai reikšmingų faktų, sudarančių tą ar kitą veiką, panaudojami kvalifikuojant (Bieliūnas, 2017, p. 11). Kai kurie faktai tiesiogiai susiję su teisiniu vertinimu ir įstatymo požiūriu į juos (Bieliūnas, 2017, p. 11). Kvalifikuojant svarbūs ir egzistuojantys pagrindai teisiniam persekiojimui.⁵

Sprendžiant apie nusikalstamos veikos tapatumą labai svarbus veikos struktūros ir rūšies nustatymas. Todėl pagal esmę ir aprašymo būdą įstatyme, svarbi pavienė veika, jos rūšys, įtaka kvalifikavimui. Taip pat svarbūs pavienės veikos skirtumai nuo specifinių teisinio vertinimo situacijų - nusikalstamų veikų daugeto, atskirų jo rūšių, normų konkurencijos. Kaip rodo ikiteisminio tyrimo ir teismų praktika, susiduriama su situacijomis, kai neaišku, kaip reikia įvertinti veiką: kaip pavienį tęstinį nusikaltimą ar nusikalstamų veikų sutaptį; ar kaip savarankiškos veikos turi būti inkriminuoti alternatyvūs požymiai, ar pakanka juos laikyti vienos tęstinės veikos dalimi; ar galima vienam vertinamajam įvykiui pritaikyti kelis baudžiamojo kodekso straipsnius, numatančius atskiras nusikaltimų sudėtis. Šie klausimai reikalauja motyvuotų atsakymų, tikslaus teisinio vertinimo ir teorinio pagrindimo.

Kaip rodo bylos, ypatingai svarbus kvalifikavimo procese pavienės tęstinės veikos ir kelių nusikalstamų veikų (daugeto, realiosios sutapties, pakartotinum) atribojimas ir kvalifikavimas. Neteisingas kvalifikavimas ir veikos tapatumo nustatymas veda prie neteisėtumo ir asmens teisių ribojimo. Negalima matyti nusikaltimo ten, kur jo nėra; negalima inkriminuoti daugiau veikų, negu padarė kaltininkas; negalima sukurti naujos kokybės, vieną nusikaltimą išskaidant į kelias normas ir jas inkriminuoti. Negalima kvalifikuoti veikos iš esmės neišsprendus normų konkurencijos klausimo.

Nusikalstamų veikų rūšys ir jų reikšmė nusikalstamų veikų kvalifikavimui

Kvalifikavimo proceso prielaida – baudžiamųjų normų konstrukcijos išmanymas. Tam padeda baudžiamosios normos esmės analizė. Norma aprašyta kaip sudėtis, kaip tam tikra teisinė konstrukcija. Svarbiausi nustatyti dėmenys – pavojinga veika ir pavojingi padariniai. Su veikos padarymu ir/ar padarinių kilimu siejama esminė nusikalstamos veikos savybė: baigtumas. Baudžiamasis įstatymas sukonstruotas taip, kad visos veikos yra pavienės, padarytos vieno asmens. Negalima absoliutinti šio teiginio ir manyti, kad baudžiamasis įstatymas sukonstruotas pavienės veikos įvertinimui: įstatymas universalus, o jį papildo teorija.

Dažnos situacijos, kai kvalifikuojant reikia nustatyti, ar veiką sudarantys veiksmai atitinka pavienę veiką, ar sudaro kelias veikas: pavyzdžiui, asmuo, atliekantis laisvės atėmimo bausmę kartu su bendrininku paskambina trims skirtingiems asmenims, nurodydamas nukentėjusiajam apgaulingas aplinkybes ir reikalavimą sumokėti, o bendrininkas laisvėje iš vieno asmens paima 2000 eurų, iš antro – 8000 eurų, o trečiasis perveda į bendrininko sąskaitą 3000 eurų. Galimi keli kvalifikavimo variantai, sukelsiantys skirtingas teises pasekmes: tai trys savarankiško sukčiavimo atvejai, kiekvienas kvalifikuojamas pagal BK 182 str. 1 d.; arba tai vienas tęstinis didelės vertės sukčiavimas, kvalifikuojamas pagal BK 182 str. 2 d. Nuo pasirinkto kvalifikavimo priklausys veikos sunkumas, baigtumo momentas, bausmės skyrimas, senaties terminų skaičiavimas, t.y. teisinės pasekmės.

Pavienė nusikalstama veika ir jos kvalifikavimas. Pavienė nusikalstama veika yra tokia, kurią apibūdina objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, ji atitinka vieną BK straipsnį

⁵ BPK 3 str. numato aplinkybes, kada procesas negalimas. Nors veika gali būti kvalifikuojama, procesas negalimas.

ar jo dalį ir kuriai kvalifikuoti pakanka vieno BK specialiosios dalies straipsnio ar jo dalies. Jei tiriant faktus paaiškėja, kad padarytos kelios pavienės veikos, kiekviena jų kvalifikuojama pagal vieną BK straipsnį, privalomai nurodant šį straipsnį ir jo dalį.

Pavieni veikai būdingas objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių bendrumas (Švedas et al., 2019, p. 390). Galima sutikti su teiginiu, kad pavienė veika yra vienos konkrečios baudžiamojo kodekso normos saugomos tiesioginės vertybės ar vertybių visumos pažeidimas, sujungtas vieningu kaltės turiniu (Girdenis, 2010, p. 31). Tai nusikaltimas (arba baudžiamasis nusižengimas), kurį sudaro pavojinga veika (formalios sudėty) arba pavojinga veika ir pavojingas padarinys (materialiosios sudėty). Pavienės veikos rūšimis teorijoje laikomos paprasta, tęstinė, trunkančioji (trunkamoji) ir sudėtinė (Abramavičius et al., 1998, p. 309).

Mokslo šaltiniuose galima rasti nevysiškai logikos ir baudžiamojo įstatymo taikymo požiūriu taikomą klasifikaciją, išskiriant pavienę, tęstinę, trunkamąją, sudėtinę veiką (Švedas et al., 2019, p. 390-394). Tai netikslu logikos bei metodiniu požiūriu. Ir tęstinė, ir trunkančioji, ir sudėtinė veika yra pavienės veikos atmainos. Pavienės veikos klasifikavimas ir pažinimas turi būti pradedamas nuo to, kad pavienės veikos yra paprastos ir sudėtingos. Ir tik sudėtingos pavienės veikos rūšimis galima laikyti tęstinę, trunkamąją ir sudėtinę (Girdenis, 2010, p. 29). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. Teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl sudėtingų pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų sutapčių apžvalgoje (LAT, 2016) be pagrindo pamirštama ir neakcentuojama pavienė paprasta veika. Teisės normų konstravimo požiūriu, teorijos nuoseklumo požiūriu negalima pritarti pavienės veikos koncepcijai, kurią sudaro tik tęstinė, trunkančioji ir sudėtinė veika. Tokiai pozicija svarbi ir BK 3 str. 1 d. nuostata: nusikalstamos veikos padarymo laikas yra veikimo (neveikimo) laikas arba baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių atsiradimo laikas. Jei veikimą sudaro vienas veiksmas, sukeliantis vieną padarinį, tokia veikta yra baigta kilus padariniui. Ji yra pavienė paprasta veika ir nėra tęstinė, trunkančioji ar sudėtinė. BK 3 str. 1 d. implikuoja būtent parastos, aiškiai laike apibrėžtos veikos sampratą. Nusikalstamos veikos padarymo laikas yra aplinkybė, kuri privalomai nurodoma kaltinamajame akte (BPK 219 straipsnio 3 punktas), todėl toks laikas turi būti aiškus.⁶

Pavienė paprasta veika. Pavienė paprasta veika yra tokia, kurią sudaro viena veika, arba viena veika ir vienas padarinys. Tokios veikos baigtumo momentas – faktinis veiką sudarančio veiksmo atlikimas arba padarinio kilimo momentas. Kvalifikuoti tokią veiką paprasta, nes jai taikomas vienas BK SD straipsnis ir šio straipsnio dalis, numatanti veikos dispoziciją (pvz. šūvis į žmogų ir šio mirtis – BK 129 str. 1 d.). Priklausomai nuo dispozicijos rūšies ir veikos aprašymo, formuluojamas įtarimas, aprašant kaltininko faktinius pavojingus veiksmus arba neveikimą. Todėl kvalifikavimo logikos neatitinka situacijos, kai vienam nusikaltimui įvertinti pasitelkiamos dvi normos, pvz., žmogaus gyvybės atėmimas vienu smūgiu kvalifikuojamas kaip du nusikaltimai - sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptis (Piesliakas, 2009, p. 18-19).

Pavienė tęstinė veika. BK 63 str. 10 d. nurodoma: „Nelaikoma, kad asmuo padarė kelias nusikalstamas veikas, jeigu jis padarė tęstinę nusikalstamą veiką.“ Įstatymas nepateikia tęstinės veikos apibrėžimo, tą palikdamas teorijai ir praktikai. Pavienės tęstinės veikos padarymo laikas yra paskutinio ją sudarančio veiksmo atlikimo laikas, o ji kvalifikuojama pagal vieną BK specialiosios dalies straipsnį ar jo dalį. Tęstinės veikos pavyzdys įstatyme – BK 129 str. 2 d. 5 p. „dviejų ar daugiau žmonių nužudymas:“ inkriminuojamas vienas straipsnis jo dalis ir punktas, jei kaltininkas nužudė du ar daugiau žmonių, turėdamas tokį sumanymą.

⁶ Atitinkamai veikos padarymo laikas procesiniame dokumente turi būti nurodomas kiek įmanoma konkrečiau. Dėl tyrimo galimybių laikas kartais lieka neaiškus, aprašomas kaip apytikslis laikas („nuo... iki...“, „ne vėliau kaip...“).

Nuo seno sutariama, kad „tęstiniu nusikaltimu laikoma veika, kuri susideda iš tapačių veiksmų, esant vieningai kaltei ir siekiant vieningo rezultato“ (Abramavičius et al., 1998 p. 311). Tačiau ilgainiui apibrėžimas tiek teorijoje (Švedas et al., 2019, p. 391), tiek praktikoje susiaurėjo ir tęstinės veikos skiriamuoju bruožu laikoma ne viena kaltė, o „vieninga tyčia.“ To priežastys – praktikoje pasitaikančios veikos dauguma atvejų tyčinės, kaltininkas veikdamas aktyviai, t.y. tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus iš esmės visada veikia kryptingai, taigi, tyčia. Neveikimo atvejai gerokai retesni.

Kaip nurodoma Aukščiausiojo Teismo aiškinime, „Tęstine pripažįstama tokia nusikalstama veika, kuri susideda iš dviejų ar daugiau tapačių ar vienarūšių veikų, iš kurių kiekviena, vertinant atskirai, atitinka to paties BK specialiosios dalies straipsnyje numatyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo objektyviuosius požymius, tačiau jos visos yra jungiamos vieningos tyčios (kasacinės nutartys Nr. 2K-P-412/2007, 2K-307/2007, 2K-743/2007, 2K-232/2010, 2K-474/2010, 2K-650/2010 ir kt.“ (LAT, 2016).

Teismų praktikoje ilgainiui išplėtotą ir „vieningos tyčios“ sampratą: „Vieningai tyčiai, jungiančiai atskirus nusikalstamus veiksmus, būdinga tai, kad pats kaltininkas šiuos savo veiksmus suvokia kaip vientisą nusikalstamą veiką ir, darydamas pirmą veiksmą, jau turi susiformavusį (pradinį) sumanymą ir dėl kito nusikalstamo veiksmo. Todėl tais atvejais, kai tyčia padaryti kitą nusikalstamą veiką kyla jau po pirmosios veikos, šios veikos paprastai kvalifikuojamos kaip pakartotinės (LAT, Nr. 2K-671/2001, 2K-181/2007, 2K-717/2007, 2K-605/2007, 2K-12/2009). Praktika akcentuoja tyčią, kaip kriterijų, skiriančią pavienę tęstinę veiką nuo savarankiškų nusikaltimų pakartojimo, arba realiosios sutapties – daugeto atmainos.

Kaip nustatoma vieninga tyčia? Bylose laikoma pakankama, kad asmuo tiesiog suvoktų, kad ir toliau darys tą patį, kad tai - ne vienkartinis aktas. „Nustatant vieningą tyčią vertinamas ne tik kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, bet ir, be kita ko, išsiaiškinama, kaip jis suvokė ir įvertino savo daromų veikų pobūdį, kokios paskatos lėmė nusikalstamos veikos padarymą ir kokių padarinių šia veika buvo siekiama. Subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, be nurodytų aplinkybių, nustatomi atsižvelgiant ir į išorinius (objektyviuosius) nusikalstamos veikos požymius: atliktus veiksmus, jų pobūdį, intensyvumą, būdą, situaciją, kuriai esant šie veiksmai buvo padaryti, ir pan.“ (LAT, 2016). Praktikoje pažymima, kad tyčia gali būti nebūtinai veikti nusikalstamai. Gali būti ir administracinių teisės pažeidimų kartojimas: asmuo sumano pagrobtį statybinių medžiagų iš statybų aikštelės ir savo sumanymą realizuoja per kelis kartus, kai kiekvieną kartą užvaldytas vagystės dalykas sudaro iki 1 MGL. „Nusikalstama veika gali būti laikoma tęstine ir tais atvejais, kai viena ar kelios atskiros veikos atitinka administracinio teisės pažeidimo (administracinio nusižengimo) požymius, tačiau jų visuma vertintina kaip viena nusikalstama veika (LAT, Nr. 2K-307/2004; LAT, 2016).

Kaip savarankiškas kriterijus nustatyti vieningą tyčią naudojamas ir objektas, nes jis atspindi kaltininko tyčios kryptingumą. Iš kasacinio teismo praktikos įvairių kategorijų baudžiamosiose bylose matyti, kad vieningo objekto interpretavimui įtakos turi padarytos nusikalstamos veikos specifika, jos mechanizmas, taip pat byloje nustatytos kitos tęstinį nusikalstamos veikos pobūdį nurodančios aplinkybės (LAT, 2016).

Akivaizdu, kad teismų praktika susiaurino tęstinės veikos sąvoką, ją siedama tik su tyčia. Kadangi reikalavimas tyčios, o ne kaltės kildinamas ne iš įstatymo, o iš praktikos, praktika keistina. Fedosiuk jau senokai pastebėjo, kad tęstiniai nusikaltimai gali būti padaromi ne tik tyčia, bet ir neatsargiai, to pavyzdys – BK 223 str. taikymo praktika (Fedosiuk, 2002, p. 156); tokia pat savybe pasižymi ir BK 229 str. taikymas. Šiaip pozicijai pritaria Girdenis „Reikėtų pritari ti kai kurių baudžiamosios teisės mokslininkų nuomonei, kad tęstinis nusikaltimas gali būti padaromas ir neatsargiai“ (Girdenis, 2007, p. 32).

Siūlytina baudžiamosios teisės teorijoje grįžti prie vienos kaltės, tęstinės veikos apibrėžimą siejant ne su „vieninga tyčia“, o su viena kalte. Kaip tyčinės veikos bruožas, kriterijus, gali būti vartojamas ir „bendras nusikalstamas sumanymas“.

Svarbus klausimas, susijęs su tęstine veika – ar padaryti neteisėti veiksmai (pavojingos veikos) turi būti tapatūs, ir kiek tapatūs. Kaip nurodoma kasacinio teismo praktikoje, „Tęstine veika taip pat gali būti pripažįstamos situacijos, kai pasikartojantys veiksmai nėra tapatūs ar vienaarūšiai, tačiau jais įgyvendinamas tas pats veikos požymis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-84/2011, 2K-269/2011) arba alternatyvūs veikos požymiai (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-124/2007, 2K-322/2008). Veiksmai, kuriais įgyvendinami alternatyvūs veikos požymiai, paprastai pripažįstami tęstine nusikalstama veika, jei juos jungia vieninga kaltininko tyčia ir jie yra padaryti dėl to paties nusikalstamos veikos dalyko“ (LAT, 2016). Vadinasi, veiksmai neturi būti visiškai vienodi. Šios išvados labai svarbios sprendžiant, ar galima veiksmus laikyti tęstiniais. „Veikos pripažinimas tęstine priklauso nuo rūšinių padarytos nusikalstamos veikos sudėties požymių, todėl atskirų kategorijų baudžiamosiose bylose gali būti atsižvelgta į skirtingas aplinkybes, patvirtinančias arba paneigiančias veikos tęstinumą“ (LAT, Nr. 2K-P-267/2011).

Kitas svarbus klausimas – ar tęstinei veikai taikytina „vieno šaltinio“ arba „to paties turto šaltinio“ kategorija. Vieno šaltinio sąvoka kilo iš tęstinių turtinių veikų kaip papildomas vieningą tyčią nurodantis požymis. Laikoma, kad turto užvaldymas iš to paties šaltinio rodo vieną nusikalstamą sumanymą. Iš tiesų vieno šaltinio sąvoka nors kai kuriais atvejais padeda, nėra būtina. Kaip nurodo kasacinis teismas, „to paties turto šaltinio“ požymis sukčiavimo bylose yra svarbus, bet neabsoliutus (LAT, Nr. 2K-192-788/2017). Be to, tęstinėmis veikomis gali būti ne tik turtinės, bet ir kitos veikos (gyvybei, sveikatai, pan.). Tokių veikų atveju vienas šaltinis negali būti išskiriamas. Tęstiniu nusikaltimu gali būti iš esmės bet koks tyčinis nusikaltimas, kurį kaltininkas sumanė iš anksto (pvz., sumanė nužudyti tris žmones skirtingu laiku). Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad tęstinumas, kaip veikos esmės požymis savaime būdingas kai kuriems nusikaltimams, kurie išreiškia procesą, pvz. apgaulingos apskaitos tvarkymas, piktnaudžiavimas. Aprašant kaltininko veiksmus procesiniame dokumente, sukuriame jo procesinį statusą, paprastai vartojama formuluoatė „tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus.“

Kvalifikavimui svarbus nusikalstamos veikos padarymo laikas. Tęstinės veikos padarymo laikas yra paskutinio veiką sudarančių veiksmų grandinės veiksmo laikas. Būtent šis laikas nurodomas kaip veikos padarymo laikas (būtinai kvalifikavimo ir nusikalstamų veikų įtvirtinimo procesiniame dokumente momentas).

Pavienė trunkančioji veika. Pavienė trunkančioji veika yra tam tikra nusikalstama būklė (būsena), kuri atsiranda padarius dažniausiai neteisėtą veiksma ir kuri trunka, kol nutraukiama, pvz. asmuo neteisėtai įgyja ginklą, suklastotą dokumentą, netikrą pinigą, narkotikus, vaikų pornografiją, kitą neteisėtą dalyką, ir jį laiko. „Trunkamoji nusikalstama veika yra tada, kai kaltininkas tam tikrą laikotarpį nepertraukiamai yra nusikalstamos būsenos, kuri susidaro nevykdant teisinės pareigos arba padarius tam tikrą kitą neteisėtą veiksma.“ (LAT, Nr. 2K-P-267/2011). Kaip nurodo kasacinis teismas, „trunkamoji nusikalstama veika apibūdinama nuolatiniu, nepertraukiamu atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties, numatytos BK straipsnyje, realizavimu tam tikrą laiką (pavyzdžiui, BK 164, 242, 243, 316 straipsniai) (LAT Nr. 2K-7-68/2009, 2K-P-267/2011). Nustatant trunkamosios nusikalstamos veikos padarymo laiką svarbu tai, kad šiuo laiku pripažįstamas visas laikas, kai asmuo darė baudžiamajame įstatyme numatytą veika, tačiau tokia veika kvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, galiojusį nusikalstamos veikos pasibaigimo/nutraukimo metu. Vadinasi, kvalifikuojant trunkančią veika svarbus jos nutraukimo (pabaigimo) metu galiojęs baudžiamasis įstatymas ir

jo redakcija, nes tokios veikos padarymo laikas – veikos nutraukimo laikas. Trunkančioji veika kvalifikuojama pagal vieną specialios dalies straipsnį ir jo dalį. Kaip nurodo Aukščiausiasis Teismas, trunkamosios veikos atveju nusikaltimo padarymo laikas yra tokios veikos nutraukimo laikas. Svarbu tai, kad trunkamas pobūdis turi būti nustatomas pavojingai veikai, o ne padariniams. Negalima laikyti, kad veika padaryta, o padariniai trunka (pvz., savavaldžiaujant sudarytos kliūtys naudotis daiktu ir tokios kliūtys nepašalintos labai ilgą laiką, nes savavaldžiavimas nėra nei trunkamas, nei tęstinis, jis paprastas nusikaltimas) (LAT Nr. 2K-P-267/2011).

Nei įstatymas, nei praktika, nei teorija nekelia trunkančiajai veikai kaltės formos reikalavimo – ji gali būti ir tyčinė, ir neatsargi. Trunkamoji nusikalstama veika kvalifikuojama kaip pavienė veika. Atskiri jos laikotarpiai negali būti kvalifikuojami kaip atskiros veikos. Laiko nustatymas svarbus nusikalstamos veikos kvalifikavimui, baudžiamojo įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu nuostatų (BK 3 straipsnis), apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų (BK 95 straipsnis) taikymui, taip pat *non bis in idem* (draudimo bausti du kartus už tą pačią nusikalstamą veiką) principo reikalavimų įgyvendinimui.

Pavienė sudėtinė veika. Sudėtinė nusikalstama veika yra sudaryta iš kelių nusikalstamų veikų sudėčių, kurių kiekviena, vertinama atskirai, atitinka savarankišką nusikalstamą veiką, tačiau dėl sudėtinės nusikalstamos veikos konstrukcijos tokios veikos kvalifikuojamos pagal vieną BK straipsnį ar jo dalį. Sudėtinės nusikalstamos veikos išskyrimą lemia nusikalstamos veikos sudėties konstrukcija, kai vienoje sudėtyje nurodytas kelių nusikalstamų veikų junginys (plėšimo sudėtį BK 180 str. 1 d. sudaro turto pagrobimo ir smurto junginys; turto priedavimas, susijęs su neteisėtu laisvės atėmimu, BK 181 str. 2 d.). Sudėtinė veika paprastai kvalifikuojama kaip pavienė veika. Išimtis turėtų būti situacija, kai sudedamoji dalis būtų baudžiama griežčiau nei pati sudėtinė veika (normos-visumos ir normos-dalies konkurencijos situacija; šis klausimas plačiau straipsnyje nenagrinėjamas).

Įdomu tai, kad kartais vertinant nusikalstamų veiksmų visumą gali paaiškėti, kad veika yra ir tęstinė, ir trunkančioji, pvz. BK 259 str., 260 str.: asmuo neteisėtai įsigijo narkotinę medžiagą, ją gabeno, o po to laikė ilgesnį laiką; įsigijimas, gabenimas ir laikymas yra alternatyvieji tos pačios tęstinės veikos požymiai, o laikymas yra trunkančioji veika.

Nusikalstamų veikų daugeto įtaka kvalifikavimui. Daugeto ir pavienių veikų atribojimo probleminiai atvejai

Kvalifikuojant daugeto klausimas ypač svarbus (Bieliūnas, 2008b, p. 19), turi esminės reikšmės kvalifikavimui (Baudžiamoji teisė, 2019, p. 397). Ar vertinamoji situacija sudaro daugetą, ar pavienę tęstinę veiką yra esminis klausimas, kurį privalo atsakyti kvalifikuojantis veiką asmuo. Teismų praktika daugetą aiškina kaip sutaptį - situaciją, kai asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų (nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų) iki apkaltinamojo nuosprendžio už bent vieną iš jų priėmimo ir nėra teisinių kliūčių už jų padarymą taikyti baudžiamąjį įstatymą (LAT, 2016).

Skirtingi daugeto klausimu rašę autoriai pateikia originalių nuomonių, grindžiamų baudžiamųjų įstatymų, teorijos analize, sisteminiu ir lingvistiniu aiškinimu (Nevera, 2003; 2006; Girdenis 2006; 2009; 2010). Dominuojanti doktrina ir praktika rodo, kad vadovaujamasi tradicinėmis, bet nevysiškai esmę atitinkančiomis, teisiniu žargonu tapusiomis ar net klaidinančiomis sąvokomis (pvz., „realioji sutaptis“). Tai neigiamai atsiliepia ir teisės studijoms, ir praktikai.

Manau, daugeto klausimas, tokiu pavidalu, koku egzistuoja, nėra išbaigtas, teisingas, adekvatus ir pakankamas. Negerai tai, kad daugeto rūšies – realiosios sutapties pavadinimas yra

klaidinantis ir orientuojantis neteisingai, o tai ypač nepageidautina metodiniu, teisės studijų požiūriu. Bandymas į daugetą žiūrėti konceptualiai, pasiūlyti paprastą ir logišką daugeto sampratą bei sistemą įsigaliojus naujam BK (Nevera, 2003) platesnio palaikymo nesulaukė. Bandymai teorijoje susisteminti ir atskleisti daugeto problemą (Girdenis, 2010) gana riboti, nes nepateikia atsakymų į esminius klausimus dėl daugeto formų įvardijimo,⁷ jų reikalingumo, santykio su baudžiamojo įstatymo reikalavimais, vietos baudžiamosios teisės sistemoje, santykio su pažangia Vakarų teisės tradicijos patirtimi.

Kaip sumanyta rengiant baudžiamąjį įstatymą, daugeto problema sietina išimtinai su bausmės skyrimo klausimu. Pagal besiklostančią praktiką daugetas yra kvalifikavimui ir bausmės skyrimui įtaką turintis veiksnys. Kvalifikuojant nusikalstamas veikas, kai susiduriama su keliais savarankiškais veiksmais svarbiausias klausimas – ar faktiniai kaltininko (kaltininkų) veiksmai sudaro pavienę veiką ar nusikalstamų veikų daugetą – nusikalstamų veikų sutaptį. Antras klausimas – kokia ši sutaptis: realioji ar idealioji. Šie klausimai turi principinės reikšmės, nes nuo inkriminuoto BK specialios dalies straipsnio (straipsnių) priklauso visas spektras teisinių baudžiamosios atsakomybės ypatumų ir padarinių: veikos baigtumo laikas, bausmės skyrimo taisyklės, baudžiamosios atsakomybės senaties taikymas, veikos sunkumas.

Nusikalstamų veikų sutaptis, jos formos ir įtaka kvalifikavimui. Nusikalstamų veikų sutaptis pagal kasacinio teismo praktiką – tai situacija, kai asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų (nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų) iki apkaltinamojo nuosprendžio už bent vieną iš jų priėmimo ir nėra teisinių kliūčių už jų padarymą taikyti baudžiamąjį įstatymą (pavyzdžiui, LAT Nr. 2A-7-4-699/2015, 2K-385/2014, 2K-P-78/2012). Sutapties nustatymas turi esminės reikšmės padarytų nusikalstamų veikų kvalifikavimui ir bausmės už jų padarymą skyrimui. Kaip teigiama Aukščiausiojo Teismo aiškinime, galimos dvi sutapties formos – ideali ir reali. Nepakanka konstatuoti tik patį sutapties faktą – būtina nustatyti ir atitinkamą jos formą. Baudžiamajame įstatyme realios ir idealios nusikalstamų veikų sutapčių sąvokos neatskleistos. Kiekvienu atveju tik atsižvelgęs į bylos aplinkybes teismas gali konstatuoti, kad nusikalstamų veikų sutaptis yra reali ar ideali (LAT Nr. 2A-7-4-699/2015, 2K-144-489/2015, 2K-385/2014, 2K-P-78/2012). Vadinasi, sutapties rūšies nustatymas priklauso nuo teismo ir šios rūšys nebūtinai iš anksto aiškios. Manau, tai sukuria praktinę problemą, nes tokiu atveju teismų vertinimas gali būti skirtingas ir tik aukščiausios kategorijos teismas byloje pateiks sutapties vertinimą.

Kvalifikavimo požiūriu, tiek realiąją, tiek idealiąją sutaptį sudarančios nusikalstamos veikos kvalifikuojamos kiekviena atskirai pagal atskirą baudžiamojo kodekso straipsnį ir jo dalį.

Realioji nusikalstamų veikų sutaptis teismų praktikoje yra tada, kai asmuo savarankiškais veiksmais, paprastai esant tarp jų laiko tarpui, realizuoja dviejų ar daugiau nusikalstamų veikų sudėčių požymius, numatytus skirtinguose ar tuose pačiuose BK straipsniuose ar jų dalyse (LAT, 2016). Reali nusikalstamų veikų sutaptis kasacinio teismo praktikoje, be kitų, yra apibrėžiama ir padarytų nusikalstamų veikų savarankiškumo požymiu, kuris yra aktualus atribojant šią sutaptį nuo pavienės tęstinės nusikalstamos veikos. Nustčius kiekvienos iš kelių padarytų veikų esminius skirtumus, paprastai yra paneigiamas šių veikų tęstinumas – tokios veikos nelaikomos tęstinės nusikalstamos veikos epizodais (LAT, 2016).

Kaip minėta aukščiau, vien tik nusistovėjusia tradicija galima paaiškinti terminą „realioji sutaptis.“ Tai situacija, kai asmuo, padaręs vieną nusikalstamą veiką pakartoja nusikaltimą – arba tokį patį, arba bet kokį kitą. Nors būtų teisingiau ir logiška tokią situaciją vadinti

⁷ Kodėl reikalinga „realiosios sutapties“ sąvoka ir ką šis terminas atspindi? Kaip paaiškinti tariamą nusikalstamų veikų „sutapimą“, kai dažniausiai nesutampa nei veikos, nei jų padarymo laikas, būdas, aplinkybės; paaiškinimas, kad vertinamos to paties asmens veikos yra neteisingas, nes vertinamos veikos ir jų santykis, o ne jų priskyrimas kaltininkui.

„pakartotinumą“ (nusikalstamos veikos pakartojimu) (Nevera, 2003, p. 43), praktikoje tai įvardijama realiąją sutaptimi. Teorijoje nesimato pastangų aiškinti pakartotinumą pagal galiojantį įstatymą, jis aiškinamas kaip praeities įstatymo kategorija, reiškusi kvalifikuojantį požymį – kokio nors nusikaltimo padarymą pakartotinai, kai tas nurodyta kvalifikuotoje sudėtyje (Švedas et al., 2019, p. 400-402). Manau, toks praeities modelių kartojimas nėra pageidautinas ar pažangus. Svarstyтина galimybė reformuoti tokią daugeto formą, jos terminą derinant su bendraisiais aiškumo reikalavimais teisei.

Idealioji nusikalstamų veikų sutaptis yra tokia situacija, kai asmuo darydamas nusikaltimą (atlikdamas baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką) realizuoja keliuose baudžiamojo kodekso straipsniuose numatytas sudėtis, t.y. darydamas vieną nusikaltimą tuo pat metu padaro kelis. Tokios situacijos susiklosto ne dėl tyčios, asmens norų, sumanymų (nors ir taip gali nutikti), tačiau dėl įstatymo konstrukcijos – kai kurie veiksmai išskaidyti į kelis straipsnius, arba dėl įvykių raiškos objektyvioje tikrovėje (padėjus sprogmenį po transporto priemone, sunaikinamas turtas ir nužudomas žmogus). Idealią sutaptį gan gerai suvokiamas dalykas, nes sąvokos „idealią sutaptį“ ganėtinai tiksliai atskleidžia situaciją – viename veiksmo sutampa keletas nusikaltimų. Toks idealiosios sutapties aiškinamas pripažįstamas teorijoje ir praktikoje. Idealiosios sutapties veikos kvalifikuojamos kiekviena stikrai, pagal jas atitinančią BK SD straipsnį ir jo dalį.

Pagal kasacinio teismo praktiką idealioji sutaptis konstatuojama tada, kai asmuo viena veika (veikimu arba neveikimu) tuo pačiu laiku padaro du ar daugiau nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų, numatytų skirtinguose BK straipsniuose (LAT Nr. 2K-412/2010, 2K-361/2011, 2K-37/2011, 2K-P-78/2012, 2K-385/2014, 2K-144-489/2015, 2K-345-507/2015, 2A-7-4-699/2015). Kaip teigiama Aukščiausiojo Teismo, išsamus vieningą veiką sudarančių faktų teisinis įvertinimas neišvengiamai reikalauja taikyti daugiau negu vieną, t. y. dvi ar daugiau nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėčių, iš kurių kiekviena turi skirtingą, savarankišką raišką baudžiamojo įstatymo tekste (LAT, 2016). Gali būti vieno tęstinio nusikaltimo ir kito paprasto nusikaltimo idealioji sutaptis. Gali būti kelių tęstinių nusikaltimų idealioji sutaptis, pvz., K. A. ir K. V. nuteisti pagal BK 207 str. 2 d. ir 300 str. 1 d. už tai, kad suklastojo tikrus dokumentus, pagamino ir panaudojo netikrus dokumentus ir apgaule UAB „E“ naudai įgijo tikslinę paramą (10 346,68 Eur), finansuojamą iš ES ir LR biudžeto lėšomis; visame nusikalstamame procese buvo suklastota daugybė vairių bendrovės dokumentų ir ataskaitų, tai tęsėsi gana ilgą laiką (LAT Nr. 2K-P-31-788/2021).

Idealiosios nusikalstamų veikų sutapties sampratos plėtojimas kasacinio teismo praktikoje. Aukščiausiojo Teismo praktika, siekdama racionalaus įstatymo taikymo, kartais nukrypsta nuo idealiosios sutapties vertinimo teorijoje ir iš esmės išplečia idealiosios sutapties sampratą. Kasacinio teismo praktikoje yra konstatuota, kad nusikalstamų veikų sutaptį galima laikyti idealia ir tuo atveju, jei, įgyvendinant vieningą sumanymą, padaromos kelios skirtinguose BK straipsniuose numatytos nusikalstamos veikos, kurios iš esmės yra neatskiriamos (būtinės) viso kaltininko sumanymo įgyvendinimo dalys, šios veikos padaromos viena po kitos, per sumanymui įgyvendinti būtiną laiko tarpą (LAT, Nr. 2K-92/2005, 2K-516/2005, 2K-477/2008, 2K-355/2009, 2K-P-78/2012, 2K-207/2013). Teismas šią idealią nusikalstamų veikų sutaptį gali konstatuoti atsizvelgdamas į byloje nustatytą aplinkybių visumą. Teismas sprendžiant apie idealiąją sutaptį įveda „nedidelio laiko tarpo taisyklę“: „... Kai kuriais atvejais sutaptį galima laikyti idealia ir tuo atveju, kai kelios veikos padarytos viena po kitos, per trumpą laiko tarpą, įgyvendinant vieningą sumanymą“ (LAT Nr. 2K-7-92/2005, 2K-516/2005, 2K-437/2006, 2K-477/2008, 2K-355/2009, 2K-196-788/2017). „Jei asmuo su nukentėjusiuoju lytiškai santykiavo ir iš karto po to tenkino lytinę aistrą arba atvirkščiai, padarytos veikos sudaro idealiąją išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sutaptį“

(LAT senato nutarimo dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios byloje 2004 m. gruodžio 30 d., 17 punktą, LAT, 2004). Pozicija grindžiama tuo, kad išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtys atskirtos dirbtinai, kaip teisinė konstrukcija, šios veikos dažnai organiškai susiję, taip pat nenoru sunkinti kaltininko atsakomybės. Tokią poziciją galima suprasti ir jai pritarti.

Tačiau priešingai nei vertinant seksualines veikas, nusikalstamo susivienijimo narių padarytos veikos, dalyvaujant susivienijimo veikloje laikomos ne idealiąją sutaptimi, bet realiąją sutaptimi. Nors tokių veikų santykis visiškai atitinka idealiosios sutapties apibrėžimą – darant vieną tęstinį nusikaltimą (dalyvaujant susivienijimo veikloje, jam vadovaujant) tuo pat metu padaromas kitas (kiti), laikoma, kad tokios veikos turi būti baudžiamos griežčiau. Teismų praktikoje pripažįstama, kad nusikalstamo susivienijimo (BK 249 straipsnis) nusikalstama veika ir atskiros nusikalstamo susivienijimo narių padarytos nusikalstamos veikos „... sudaro ne idealiąją, bet realiąją nusikalstamų veikų sutaptį“ (LAT, Nr. 2K-209-699/2017, 2K-31-511/2018, 2K-281-942/2018, 2A-7-1-788/2020).

Kebli situacija – baudžiamojo įstatymo naujovės, kuriomis sukurtos itin sudėtingos juridinės konstrukcijos, sudarančios sudėtingas nusikalstamas veikas, pasižyminčias alternatyviomis pavojingomis veikomis, tuo pat metu kvalifikuotomis sudėtimis, numatančiomis dar daugiau pavojingų veikų ir papildomus padarinius, kurių neapima pagrindinės sudėties pavojingos veikos. Tokia situacija galima laikyti BK 250 str. 2 d. numatytą gyvybės atėmimą teroro akto metu, kai šis padarinys nebūtinai susijęs su pavojingomis veikomis, numatytomis šio straipsnio pirmojoje dalyje. Tokia situacija nėra pavienė tęstinė veika, nes ją sudarančios alternatyvios veikos ir padariniai yra visiškai savarankiški, atitinka visiškai savarankiškų sudėčių požymius. Nors remiantis minėtais sutapčių apibrėžimais, tokia situacija turėtų būti realioji sutaptis, tačiau iš esmės tokia sutaptis yra idealioji sutaptis (Pakštaitis, 2016).

Aptariant idealiąją sutaptį galima numatyti ir papildomus požymius, ją apibrėžti kaip situaciją, kai viename veikime (veikoje) idealiai sutampa keli nusikaltimai, arba kai teisinis vertimas dėl situacijos ypatybių leidžia spręsti apie veikų neatskiriamumą, tapatumą, vieno nusikalstamo sumanymo įgyvendinimą, tapačios, vienos tyčios buvimą. Manau, būtų tikslinga koreguoti praktikos poziciją dėl nusikalstamo susivienijimo narių padarytų veikų vertinimo, tokią sutaptį laikant idealiąją.

Išvados

Kvalifikavimas – konkrečios normos parinkimas asmens padarytai veikai, tapatumo tarp padarytos veikos ir nusikaltimo sudėties, aprašytos BK specialiosios dalies normoje, nustatymas bei įtvirtinimas teisės taikymo akte. Adekvatus teisinis įvertinimas užtikrina teisingumą, nukentėjusiojo teisių įgyvendinimą, teisingo santykio tarp nusikaltusio asmens ir visuomenės nustatymą. Kvalifikavimas yra kompleksinis tarpšakinis teisės institutas, aktualus baudžiamojo proceso, baudžiamajai, konstitucinei teisei.

Kvalifikuojant reikia nustatyti taikomos normos struktūrą, turinį ir vertinamo atvejo turinį, ar veiką sudarantys veiksmas atitinka pavienę veiką, ar sudaro kelias veikas. Pavienė nusikalstama veika yra tokia, kurią apibūdina objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, ji atitinka vieną BK straipsnį ar jo dalį ir kuriai kvalifikuoti pakanka vieno BK SD straipsnio ar jo dalies. Pavienės veikos gali būti paprastos, kvalifikuojamos pagal vieną straipsnį. Jei tiriant faktus paaiškėja, kad padarytos kelios pavienės veikos, kiekviena jų kvalifikuojama pagal vieną BK straipsnį, privalomai nurodant šį straipsnį ir jo dalį. Pavienė tęstinė, trunkančioji ir sudėtinė veika yra pavienės veikos atmainos, kurios kvalifikuojamos pagal vieną straipsnį ir jo dalį.

Daugeto klausimas, tokiu pavidalu, kokių egzistuoja, nėra išbaigtas, adekvatus ir pakankamas. Daugeto rūšies – realiosios sutapties pavadinimas yra klaidinantis ir orientuojantis neteisingai, o tai ypač nepageidautina metodiniu, teisės studijų požiūriu. Reikalingi bandymai į daugetą žiūrėti konceptualiai, siūlyti ir įtvirtinti paprastą, logišką daugeto sampratą. Daugeto klausimas svarbus atribojant jį nuo pavienės tęstinės veikos. Pavienė tęstinė veika kvalifikuojama pagal vieną BK straipsnį ir jo dalį, o daugeto veikos kvalifikuojamos kiekviena atskirai, pagal savarankišką straipsnį ir jo dalį.

Kasacinio teismo praktika, siekdama racionalaus įstatymo taikymo nukrypsta nuo idealiosios sutapties vertinimo ir iš esmės išplečia idealiosios sutapties sampratą. Kasacinio teismo praktikoje yra konstatuota, kad nusikalstamų veikų sutaptį galima laikyti idealia ir tuo atveju, jei, įgyvendinant vieningą sumanymą, padaromos kelios skirtinguose BK straipsniuose numatytos nusikalstamos veikos, kurios iš esmės yra neatskiriamos. Aiškinant idealiąją sutaptį galima nurodyti papildomus požymius ir nurodyti kai viename veikime (veikoje) idealiai sutampa keli nusikaltimai arba kai teisinis vertimas dėl situacijos ypatybių teismui leidžia spręsti apie veikų neatskiriamumą ir tapatumą, vieno nusikalstamo sumanymo įgyvendinimą, vienos tyčios buvimą. Manau, būtų tikslinga koreguoti praktikos poziciją dėl nusikalstamo susivienijimo narių padarytų nusikalstamų veiksmų, juos laikant padarytus idealiosios sutapties forma.

Literatūra

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). Valstybės žinios, 37-1341.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo, 2014 m. liepos 24 d. Nr. I-153 (su pakeitimais, TAR 2017-10-24, i. k. 2017-16725).

Specialioji literatūra

4. Bieliūnas, E. (2017) 'Nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir Europos Sąjungos teisingumo teismo jurisprudencija', *Teisė*, 103, p8.
5. Bieliūnas, E. (2008a) 'Nusikalstamų veikų kvalifikavimo studijų orientyrai', *Teisė*, 66 (1), p11.
6. Bieliūnas, E. (2008b) 'Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos', *Teisė*, 69, p17.
7. Bieliūnas, E. (2004) 'Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir jo prielaidos' *Jurisprudencija*, 60(52), p31-32.
8. Fedosiuk, O. (2002) *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius
9. Girdenis, T. (2010) *Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
10. Girdenis, T. (2009) 'Nusikalstamų veikų daugeto samprata: teorinės ir praktinės problemos', *Socialinių mokslų studijos* 4(4), p141–157.

11. Girdenis, T. (2007) 'Tęstinės nusikalstamos veikos samprata ir požymiai', *Jurisprudencija* 8(98); p29–34.
12. Abramavičius et al. (1998) *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas
13. Švedas et al. (2019) *Lietuvos Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
14. Pavilionis et al. (2000) *Baudžiamoji teisė, Specialioji dalis. I knyga*. Vilnius: Eugrimas
15. Piesliakas, V. (2006) *Lietuvos baudžiamoji teisė, I knyga*, Vilnius: Justitia
16. Piesliakas, V. (2009) 'Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai', *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), p18-19.
17. Nevera, A. (2003) 'Nusikalstamų veikų daugeto formos ir jų reikšmė skiriamai bausmei' *Jurisprudencija*, 45(37); p43.
18. Nevera, A. (2006) 'Nusikalstamų veikų idealios bei realios sutapties atribojimo ir bausmių skyrimo problemos', *Jurisprudencija* 7(85); p24–29.
19. Pakštaitis, L. (2016) 'Terorizmo kriminalizavimas', *Teisė* 100, p61.
20. Interleksis, (2003) *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas*. UAB „Fotonija“, Vilnius: Alma litera
21. Visuotinė lietuvių enciklopedija, sk. aut. A. Nevera, <https://www.vle.lt/straipsnis/inkriminavimas/>
22. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2012), vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys. – 7-as patais. ir papild. leid. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, ISBN 978-609-411-079-5; elektroninis variantas, 2015 (atnaujinta versija, 2017), ISBN 978-609-411-151-8. – lkiis.lki.lt <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/kvalifikuoti,%20~avimas?paieska=kvalifikuoti&i=f2223957-9231-4a0e-8d9d-beb1064e3828>

Teismų praktika

23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 28 d. Teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl sudėtingų pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų sutapčių apžvalga, Teismų praktika Nr. 44
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosios bylose, Teismų praktika, Nr. 22
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-31-788/2021.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-1-788/2020.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-511/2018.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018.

-
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-192-788/2017.
 30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-209-699/2017.
 31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-489/2015.
 32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345-507/2015.
 33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-4-699/2015.
 34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385/2014.
 35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207/2013.
 36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012.
 37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2011.
 38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.
 39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37/2011.
 40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-84/2011.
 41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2011.
 42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-650/2010.
 43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-412/2010.
 44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2010.
 45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-474/2010.
 46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355/2009.
 47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-12/2009.
 48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2008.
 49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-477/2008.

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-412/2007.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2007.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-605/2007.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2007.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-307/2007.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-717/2007.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-743/2007.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-437/2006.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2005.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2005.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-92/2005.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-671/2001.

PROBLEMATIC ISSUES OF EVALUATION AND QUALIFICATION OF INDIVIDUAL AND MULTIPLE CRIMINAL ACTS IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES

Laurynas PAKŠTAITIS
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The qualification process is of particular importance in the investigation of criminal offenses. Correct qualification creates preconditions for achieving the goals and objectives of the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure. Adequate qualification helps to correctly determine the scope of the charge, the limits of evidence, the rights of the suspect and the accused, provides clarity on the scope of the defense. Correct qualification also creates preconditions for the application of the benefits provided by criminal law. The qualification process is not described in the law. The qualification process is mentioned in the Code of Criminal Procedure however the implementation of such process is left to law enforcement and court practice. The law provides that the court must rule on the fairness of the qualification in each case. According to Lithuanian laws and theory of criminal law individual forms of crime have a significant impact on qualification, as they determine the time of completion of the

crime. In theory, there is a tendency to simplify the concept and types of a single criminal offense, considering only continuous, long-term and complex offenses as its forms. From the point of view of many, only two forms of multiple criminal acts take root in both theory and practice i.e. the ideal and the real coincidence. The article deals with the problems of qualification of offenses and delimitation process of the singular and multiple criminal acts as well as delimitation of aforementioned coincidences. Relevant situations in the investigation are addressed and particular examples of criminal cases are analyzed.

Keywords: *Qualification, qualification of criminal offenses, incrimination, single criminal act, multiple criminal acts.*